

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 13 mars 2020

Mål nr

B 2570-19

PARTER

Klagande

NJ

Ombud och offentlig försvarare: Advokat GAB

Motpart

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

SAKEN

Olaga förföljelse

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Göta hovrätts dom 2019-04-12 i mål B 3416-17

DOMSLUT

Högsta domstolen ändrar hovrättens domslut på det sättet att påföljden bestäms till enbart villkorlig dom.

GAB ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av NJ i Högsta domstolen med 13 800 kr. Av beloppet avser 11 040 kr arbete och 2 760 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

Högsta domstolen fastställer hovrättens sekretessförordnande.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

NJ har yrkat att Högsta domstolen ska ogilla åtalet för olaga förföljelse och åtalet för ofredande den 6–24 maj 2017 respektive den 13–24 september 2017 samt döma honom för misshandel, ringa brott, i stället för misshandel av normalgraden. Han har vidare yrkat att Högsta domstolen under alla förhållanden ska lindra straffet. Han har även yrkat att Högsta domstolen ska ogilla målsägandens skadeståndsyrkande alternativt sänka beloppet.

Riksåklagaren har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

Högsta domstolen har meddelat prövningstillstånd i frågan om påföljd för NJ.

DOMSKÄL**Bakgrund**

1. NJ och målsäganden var tidigare ett par och har gemensamma barn. De separerade i januari 2017.
2. Hovrätten har dömt NJ för olaga förföljelse under perioden den 17 december 2016–24 september 2017 samt för dataintrång vid två tillfällen och för grovt förtal. De gärningar som har lagts NJ till last och rubricerats som

olaga förföljelse bestod av misshandel vid ett tillfälle, ofredanden vid tre tillfällen och olovlig identitetsanvändning.

3. Misshandeln bestod i att NJ den 17 december 2016 i den gemensamma bostaden tog tag i målsäganden och tryckte upp henne mot en vägg så att hon slog huvudet i väggen, omfamnade henne hårt samt lyfte upp henne i hennes armar så att hon orsakades smärta, andnöd samt missfärgningar på armarna. Ofredandena bestod i att NJ under tre skilda perioder skickade sms med kränkande och nedsättande innehåll till målsäganden trots att hon bett honom att sluta med det. Under perioden den 19 februari–27 april 2017 skickades 1 989 sms, under perioden den 6–24 maj 2017 skickades 69 sms och under perioden den 13–24 september 2017 skickades i vart fall 192 sms. Den gärning som bedömdes som olovlig identitetsanvändning utgjordes av att NJ under perioden den 1 april–7 juni 2017 olovligen använde sig av målsägandens personuppgifter, utgav sig för att vara målsäganden och på så sätt beställde en stor mängd kataloger som levererades hem till henne samt beställde varor som fakturerades henne.

4. Det första dataintrånget bestod av att NJ installerade en s.k. keylogger i målsägandens dator som medförde att han olovligen kunde bereda sig tillgång till information som fanns i hennes dator såsom lösenord, e-postkonto samt bank- och försäkringsärenden. Keyloggern var installerad i datorn under perioden den 28 december 2016–25 april 2017. Han gjorde sig också skyldig till dataintrång genom att någon gång under perioden den 1 mars–16 september 2017 olovligen bereda sig tillträde till målsägandens Instagramkonto och där ändra inloggningsuppgifter och föra in texter och fotografier. I samband med detta gjorde han sig också skyldig till grovt förtal genom att han på Instagramkontot utgav sig för att vara målsäganden och publicerade flera helkroppsbilder på målsäganden naken och fotografier på ett gemensamt barn förevisande skador med bildtexter som ”Här slog jag en hårfön i pannan på [barnet], ärret syns riktigt bra även idag” och ”När jag gav [barnet] en omgång sist”.

Frågorna i Högsta domstolen

5. Målet i Högsta domstolen gäller främst hur påföljden för olaga förföljelse ska bestämmas.
6. En första fråga är om olaga förföljelse ska anses vara ett brott av sådan art att det finns skäl för särbehandling vid påföljdsvalet. Andra frågor är vilket straffvärde den olaga förföljelsen ska anses ha och hur den samlade brottsligheten ska bedömas, dvs. den olaga förföljelsen tillsammans med två fall av dataintrång och ett fall av grovt förtal.

Olaga förföljelse

7. Enligt 4 kap. 4 b § brottsbalken döms den som förföljer en person genom vissa i bestämmelsen angivna brottsliga gärningar, om var och en av gärningarna har utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet, för olaga förföljelse till fängelse i högst fyra år. I den lydelse som gällde vid tiden för de åtalade gärningarna omfattade bestämmelsen misshandel eller försök till sådant brott som inte är ringa, olaga tvång, olaga hot, hemfridsbrott eller olaga intrång, kränkande fotografering, olovlig identitetsanvändning, ofredande, sexuellt ofredande, skadegörelse eller försök till sådant brott, åverkan och överträdelse av kontaktförbud. Genom lagändringar som trädde i kraft den 1 januari respektive den 1 juli 2018 – och alltså efter de aktuella gärningarna – tillfördes även olaga integritetsintrång respektive överträdelse av kontaktförbud med elektronisk övervakning de brottsliga gärningar som kan utgöra delar av den olaga förföljelsen.
8. Det särskilda brottet olaga förföljelse har införts för att åstadkomma en höjd straffnivå för brottslighet som innefattar upprepade kränkningar av målsägandens integritet också i situationer då vart och ett av brotten är förhållandevis lindrigt. Vad som utgör förföljelse i bestämmelsens mening får avgöras med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. Regleringen

kan dock träffa varje agerande som utgör påträngande eller annars besvärande försök till kontakt med en person mot dennes vilja, liksom sådana ageranden där någon upprepat angriper, plågar, terroriserar eller utsätter en annan person för obehag.

9. I fokus för brottet står situationer där upprepningarna och därmed det samlade agerandet blir påtagligt integritetskränkande; det är allvarligare att kränka en annan person genom upprepade gärningar som har ett samband med varandra än när ett sådant samband saknas. Hur många gärningar som krävs för att dessa samlat ska karakteriseras som förföljelse, och vilket samband som ska föreligga mellan gärningarna för att det ska anses vara fråga om upprepade kränkningar, får bedömas med utgångspunkt i gärningarnas karaktär. Vid bedömningen ska särskild hänsyn tas till den samlade brottslighetens allvar och intensitet. (Jfr prop. 2010/11:45 s. 65 ff. och 76 ff. samt ”Den månadslånga övervakningen” NJA 2013 s. 1227 p. 5–7.)

Straffskala och straffmätning vid olaga förföljelse

10. Olaga förföljelse utgör ett brott som består av flera gärningar som alla i och för sig kunde ha utgjort enskilda brott. Om dessa brott hade bedömts vart och ett för sig skulle det ha varit fråga om flerfaldig brottslighet. Vid bestämning av ett gemensamt straff för sådan brottslighet brukar bedömningen av straffvärdet ske genom att det allvarligaste brottet bildar utgångspunkt och det sedan till detta straffvärde läggs en efter hand minskande del av straffvärdet för vart och ett av de övriga brotten efter brottens allvar. Det förhållandet att brottsligheten har utövats på ett mer eller mindre systematiskt sätt eller att en viss gärning upprepas mot en och samma målsägande kan i sig minska reduktionen av den samlade brottslighetens straffvärde. (Jfr 26 kap. 2 § brottsbalken och bl.a. ”Upprepade övergrepp i rättssak” NJA 2019 s. 747 p. 41–43.)

11. Att de gärningar som tillsammans utgör den olaga förföljelsen har varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla utgör visserligen inte ett rekvirit för brottet olaga förföljelse. Det finns dock vid bestämning av straffvärdet särskild anledning att ta hänsyn till om och i vilken utsträckning gärningarna typiskt sett skadar målsägandens självkänsla. (Se prop. 2010/11:45 s. 72 f.)

12. Straffvärdet för brottet olaga förföljelse ska anses vara högre än om det fastställs ett gemensamt straffvärde för de ingående gärningarna. I linje med det har straffskalan för olaga förföljelse bestämts till fängelse i högst fyra år, trots att straffet för de i brottet ingående gärningarna inte skulle ha kunnat överstiga fängelse i tre år (jfr 26 kap. 2 § brottsbalken).

Påföljdsval vid olaga förföljelse

13. Vid val av påföljd ska rätten fästa särskilt avseende vid omständigheter som talar för en lindrigare påföljd än fängelse. Som skäl för fängelse får rätten, utöver brottslighetens straffvärde och dess art, beakta att den tilltalade tidigare har gjort sig skyldig till brott. (Se 30 kap. 4 § brottsbalken.)

14. Brottslighetens art har införts bl.a. för att korta fängelsestraff av allmänpreventiva skäl ska kunna dömas ut för vissa typer av brott, trots att varken straffvärdet eller den tilltalades tidigare brottslighet ger anledning till det. Utrymmet för att genom rättsutveckling i praxis särbehandla brottstyper med hänvisning till deras art är emellertid begränsat. (Jfr prop. 1997/98:96 s. 117 samt ”De kinesiska kullagren” NJA 2014 s. 559 p. 21, 24, 31 och 32.)

15. Brottet olaga förföljelse har i grunden samma konstruktion som fridskränkningensbrotten i 4 kap. 4 a § brottsbalken. I likhet med dessa brott syftar olaga förföljelse till att förstärka skyddet och höja straffnivån för upprepade kränkningar av den personliga integriteten. (Jfr prop. 2010/11:45 s. 32 f. och 66 ff.) Högsta domstolen har vid några tillfällen uttalat att fridskränkningensbrottet är ett brott av sådan art att det finns en presumtion för att påföljden ska

bestämmas till fängelse (se ”Det närstående paret” NJA 2004 s. 97; jfr ”Den grova kvinnofridskränkningen” NJA 2003 s. 144).

16. I förarbetena till regleringen om olaga förföljelse nämns inget om att brottet ska anses vara av sådant slag att det finns en presumtion för fängelse som påföljd. Högsta domstolen har inte heller gjort några uttalanden med en sådan innebörd (jfr ”Den månadslånga övervakningen” NJA 2013 s. 1227).

17. Olaga förföljelse kan inte anses utgöra ett lika allvarligt brott som fridskränkingsbrotten som bland brottsrekvisiten förutsätter dels att de brottsliga gärningarna har begåtts mot en närstående eller tidigare närstående person, dels att de varit ägnade att allvarligt skada den utsattes självkänsla (jfr prop. 2010/11:45 s. 73). Att båda brottstyperna förutsätter att gärningarna utgör led i en upprepad kränkning av målsägandens integritet föranleder inte att olaga förföljelse bör behandlas på samma sätt som fridskränkingsbrotten i fråga om brottslighetens art. Att även en olaga förföljelse i vissa enskilda fall kan rikta sig mot närstående eller vara ägnad att allvarligt skada målsägandens självkänsla, bör inte föranleda någon särbehandling vid påföljdsvalet men kan ha betydelse vid bedömningen av straffvärdet (se p. 11).

18. Med hänsyn till det begränsade utrymme som finns att i praxis särbehandla brott i påföljdshänseende, saknas det som utgångspunkt vid val av påföljd skäl att utgå från att olaga förföljelse är ett brott av sådan art som i sig utgör skäl för fängelse.

19. Det grundläggande kännetecknet för det samlade brottet olaga förföljelse – alltså att flera gärningar tillsammans utgör en upprepad kränkning av målsägandens integritet – innebär därmed inte i sig att det finns en presumtion för fängelse. En olaga förföljelse kan emellertid bestå av gärningar som är av mycket varierande slag och som var för sig talar för olika påföljder. Någon eller några av de gärningar som utgör led i förföljelsen kan ha sådan karaktär att fängelse inte kan undvikas för dessa, medan andra gärningar inte är av det

slaget. När de olika gärningarna bildar ett enda brott, olaga förföljelse, måste detta så förstås att samma påföljd ska bestämmas för hela brottsligheten. Möjligheten enligt 30 kap. 3 § andra stycket brottsbalken, att döma till olika påföljder för skilda brott, kan därmed inte anses stå öppen.

20. Vid bedömning av om en eller flera av gärningarna ska påverka valet av påföljd ska därför hänsyn tas till om något eller några av de ingående gärningarna är brott av sådan art som i sig utgör skäl för fängelse. Är exempelvis en misshandelsgärning som ingår i den olaga förföljelsen sådan att ett fängelsestraff skulle ha dömts ut, innebär konstruktionen av den olaga förföljelsen att ett fängelsestraff ska dömas ut för det sammanhållna brottet även om straffvärdet för det understiger ett år. Om däremot misshandeln inte är av det slaget, och detsamma gäller övriga ingående gärningar, är den olaga förföljelsen inte av sådan art att särbehandling ska ske vid valet av påföljd.

Förhållandet mellan olaga förföljelse och annan brottslighet

21. Vid tillkomsten av brottet olaga förföljelse gjordes bedömningen att en generell bestämmelse om upprepade kränkningar som särskild straffskärpningsgrund inte kunde antas medföra den eftersträvade generella straffhöjningen för upprepade kränkningar (se prop. 2010/11:45 s. 68). För att brott ska anses föreligga enligt 4 kap. 4 b § brottsbalken krävs, som anförts, flera brottsliga gärningar av närmare angivna slag. Katalogen över brott som kan ingå i olaga förföljelse har också utökats under åren (jfr p. 7).

22. Bland brotten ingår inte dataintrång eller grovt förtal. När det föreligger ett tydligt samband mellan sådana brott och de brottsliga gärningar som utgör del i de upprepade kränkningar som konstituerar den olaga förföljelsen, kan särskilda överväganden göra sig gällande. Sambandet bör då i vissa fall ges betydelse på så sätt att reduktionen av den samlade brottslighetens straffvärde blir mindre än annars.

Bedömningen i detta fall*Straffvärdet*

23. Misshandeln har begåtts mot en närstående kvinna i den gemensamma bostaden. Händelseförloppet har inte varit helt kortvarigt, även om följderna av våldet har varit relativt lindriga. Ofredandena har bestått i ett stort antal sms med hög intensitet och med kränkande och nedsättande innehåll. De har också ägt rum under långa perioder. Den olovliga identitetsanvändningen har orsakat olägenheter för målsäganden. Gärningarna har var för sig utgjort ett led i en upprepad kränkning av målsägandens integritet som har inneburit stora påfrestningar för målsäganden.

24. Den olaga förföljelsen har pågått under närmare nio månader. Intensiteten i och omfattningen av de sms som NJ skickat till målsäganden samt deras kränkande innehåll inverkar på straffvärdet i höjande riktning, liksom att gärningarna i vissa avseenden varit ägnade att allvarligt skada målsägandens självkänsla.

25. Därtill ska beaktas att straffvärdet för olaga förföljelse bör sättas högre än om ett gemensamt straff för varje enskild gärning hade bestämts. Sammantaget motsvarar straffvärdet i detta fall fängelse i sju månader.

26. Till detta ska läggas straffvärdet för grovt förtal och två fall av data-intrång. Sambandet mellan dessa brott och den olaga förföljelsen är sådant att reduktionen av den samlade brottslighetens straffvärde ska vara mindre än annars.

27. Den samlade brottslighetens straffvärde understiger i vart fall inte fängelse i åtta månader. Några särskilda skäl att frångå straffvärdet har inte framkommit. Det är endast NJ som har överklagat hovrättens dom. Det finns därför inget utrymme att döma till strängare påföljd än fängelse i sju månader.

Påföljdsvalet

28. Straffvärdet av den brottslighet som NJ nu döms för är inte så högt att det i sig motiverar ett fängelsestraff. Inte heller är det fråga om något återfall som påverkar påföljdsvalet.

29. Avgörande för frågan om vilken påföljd som ska väljas är därför om den olaga förföljelsen i detta fall är sådan att det finns skäl för särbehandling vid påföljdsvalet. En av gärningarna har utgjorts av en misshandel i hemmet mot en närstående. Misshandelns närmare karaktär och följder samt omständigheterna kring brottet kan dock inte anses ha varit av sådan beskaffenhet att det skulle ha funnits en presumtion för att bestämma påföljden för det brottet till fängelse (jfr ”Slaget med bokryggen” NJA 2015 s. 386 p. 13 med hänvisningar). De gärningar som har utgjort led i den upprepade kränkningen kan därför inte anses medföra att det finns en presumtion för fängelse.

30. Det saknas särskild anledning att befara att NJ kommer att göra sig skyldig till fortsatt brottslighet. Det finns därför med stöd av 30 kap. 7 § första stycket brottsbalken förutsättningar att döma till villkorlig dom. Eftersom det inte finns tillräckliga skäl att döma till fängelse ska den villkorliga domen inte förenas med föreskrift om samhällstjänst.

31. Enligt 30 kap. 8 § brottsbalken ska en villkorlig dom förenas med böter, om inte ett bötesstraff skulle drabba den tilltalade alltför hårt eller om det finns andra särskilda skäl mot att döma till böter. Eftersom NJ har varit berövad friheten i målet i ungefär en månad finns det särskilda skäl mot att förena den villkorliga domen med böter.

I avgörandet har deltagit justitieråden: Gudmund Toijer, Ann-Christine Lindeblad, Johnny Herre (referent), Erik Nymansson och Eric M. Runesson
Föredragande justitiesekreterare: Emelie Hansell